

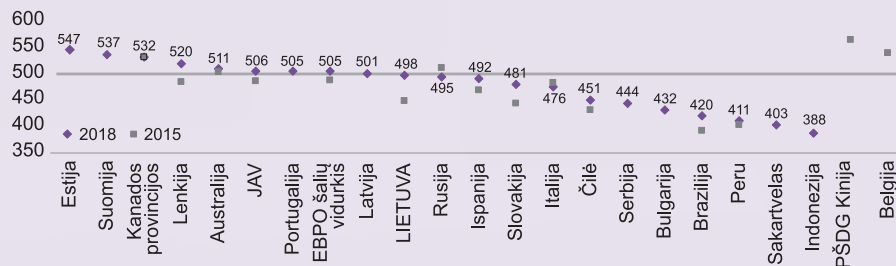

Finansinio raštingumo ugdymas Lietuvoje: koks jis? Ką reikėtų tobulinti?

2020
gruodis,
Nr. 12 (190)

ISSN 2669-0977

Penkiolikmečių finansinio raštingumo patikrinimo rezultatai (PISA skalės taškais)

Šaltinis: PISA 2018 m. Volume IV: Are students smart about money?

Pagrindiniai klausimai

Kas yra finansinis raštingumas?

Koks Lietuvos mokinių finansinis raštingumas?

Kaip finansinis raštingumas ugdomas Lietuvos ir kitų šalių mokyklose?

Kokios finansinio neformaliojo švietimo veiklos, iniciatyvos taikomos Lietuvoje ir kitose šalyse?

Kaip vertinamas mokinių finansinis raštingumas?

Technologijų srities inovacijos, globalizacija, demografiniai iššūkiai keičia visuomenės ir reikalauja nuolat atnaujinti žinias ir gebėjimus daugelyje sričių, tarp jų ir finansų. Negebėjimas prisitaikyti prie šių pokyčių kelia socialinės atskirties, skurdo problemas. Kokybiškas finansinis švietimas gali padėti jas įveikti, užtikrinti asmens ir visos visuomenės gerovę ir darnų vystymąsi.

Lietuvoje ugdant mokinių finansinį raštingumą, reikėtų aiškios strategijos ir metodikų, kaip jį integruoti ir nuosekliai ugdyti nuo ikimokyklinio ugdymo pradžios iki vidurinio ugdymo programos pabaigos, derinant formalųjį ugdymą ir neformalųjį švietimą. Rengti būsimus mokytojus, gebančius veiksmingai ugdyti finansinį raštingumą mokykloje ir stiprinti jau dirbančių mokytojų kompetencijas. Nuolat stebėti ir vertinti finansinio raštingumo ugdymo mokykloje kokybę, ir, remiantis šio vertinimo rezultatais, tobulinti ugdymo praktiką.

Daugelyje šalių, tarp jų ir Lietuvoje, finansinis raštingumas suprantamas kaip žinios ir supratimas apie finansus ir finansines rizikas, gebėjimai, motyvacija ir pasitikėjimas savimi taikyti šias žinias ir supratimą, siekiant priimti įvairiuose finansiniuose kontekstuose veiksmingus sprendimus, didinti asmens ir visuomenės finansinę gerovę bei dalyvavimą ekonominiame gyvenime.

Lietuvos penkiolikmečių finansinis raštingumas gerėja, nors ir išlieka šiek tiek prastesnis nei vidutiniškai EBPO šalyse: per pastaruosius trejus metus (2015–2018) Lietuvos mokinių pažanga finansinio raštingumo srityje buvo didžiausia iš visų PISA tyrime dalyvavusių šalių.

Lietuvoje finansinis raštingumas yra ugdomas per įvairius dalykus. Jį siekiama ugdyti nuosekliai nuo ikimokyklinio ugdymo. Deja, tyrimai rodo, kad kol kas mokykloje finansinis raštingumas ugdomas fragmentiškai, mokytojams trūksta kompetencijos, pamokose taikomi tradiciniai ugdymo metodai, pasenusi mokymo medžiaga ir priemonės.

Daugumoje užsienio šalių finansinio raštingumo ugdymas yra privalomas ir integruojamas į vieną ar kelis mokomuosius dalykus. Siekiant padėti mokytojams integruoti finansinio raštingumo temas į savo mokomąjį dalyką, jiems teikiama įvairi pagalba: kvalifikacijos tobulinimo kursai, metodinė medžiaga ir priemonės.

Tiek Lietuvoje, tiek kitose šalyse finansiniam raštingumui stiprinti įgyvendinama daug įvairių neformaliojo finansinio švietimo veiklų ir iniciatyvų: nuo ilgalaikių strategijų, programų, projektų įgyvendinimo iki įvairių minėjimų, konkursų, metodinės, mokymo ir mokymosi medžiagos ir priemonių parengimo.

Lietuvoje mokinių finansiniam raštingumui įvertinti klasėje taikomi patikrinimai žodžiu ir raštu (testai, kontroliniai darbai), kaupiami pasiekimų apšankai, atliekamas mokinių veiklų, projektų, susijusių su finansais, vertinimas. Nacionaliniu lygiu, be PISA tyrimo, finansinis raštingumas nėra nuolat vertinamas kaip atskiras dalykas.

Kas yra finansinis raštingumas?

Dar 2015 m. Pasaulio ekonomikos forume buvo nuspręsta finansinį raštingumą kartu su gebėjimu rašyti, skaityti ir skaičiuoti įtraukti į pagrindinius XXI a. įgūdžius, reikalingus šiuolaikiniam žmogui. Finansinis raštingumas yra vienas svarbiausių Europos Sąjungos prioritetų švietimo srityje – finansiškai raštingas žmogus yra pajėgus priimti geresnį ir tinkamesnį sau fi-

nansinį sprendimą, išgyventi sunkmečius, kurti ne tik savo, bet ir visos šalies socialinę ir ekonominę gerovę.

Finansinį raštingumą įvairūs mokslininkai ir organizacijos apibrėžia skirtingai. Vis dėlto šiuo metu daugumoje šalių, tarp jų ir Lietuvoje, pripažįstama ir vartojama EBPO Tarptautinio finansinio švietimo tinklo¹ pasiūlyta finansinio raštingumo sąvoka, kurios esminiai elementai yra „žinios ir supratimas“, „pasitikėjimas savimi“, „gebėjimai“ ir „veiksmingi sprendimai“.

Finansinis raštingumas – žinios ir supratimas apie finansus ir finansines rizikas, gebėjimai, motyvacija ir pasitikėjimas savimi taikyti šias žinias ir supratimą, siekiant priimti įvairiuose finansiniuose kontekstuose veiksmingus sprendimus, didinti asmens ir visuomenės finansinę gerovę bei dalyvavimą ekonominiame gyvenime.

Siekiant išsamiau atskleisti EBPO pasiūlytą finansinio raštingumo sampratą, jos apibrėžimo elementų prasmę paaiškinama detaliau.

Žinios ir supratimas apie finansus ir finansines rizikas. Finansinis raštingumas priklauso nuo tam tikrų pagrindinių žinių ir supratimo apie finansus, įskaitant esmines finansines sąvokas, finansinių produktų paskirtį, pagrindinius jų ypatumus. Be to, tai apima žinias apie socialinio draudimo politiką, pensijas, taip pat apie rizikas, galinčias neigiamai paveikti finansinę gerovę.

Gebėjimai. Jie apima finansiniame kontekste pritaikytus *bendruosius pažintinius procesus* – informacijos atrinkimą, palyginimą, sugretinimą, ekstrapoliaciją ir įvertinimą; pagrindinius *matematinis įgūdžius* – gebėjimą apskaičiuoti procentinę dalį, konvertuoti vieną valiutą į kitą ir *kalbinius įgūdžius* – gebėjimą skaityti, suprasti ir interpretuoti reklaminius tekstus ar sutartis.

Motyvacija ir pasitikėjimas savimi. Finansinis raštingumas apima ne tik kognityvines, bet ir neko-gnityvines savybes: motyvaciją ieškoti informacijos ir patarimų, reikalingų įsitraukti į finansines veiklas; pasitikėjimą savimi tai daryti; gebėjimą valdyti finansinius sprendimus įtaką darančius emocinius ir psichologinius veiksnius.

Gebėjimas taikyti žinias ir supratimą, priimant veiksmingus sprendimus. Finansinis raštingumas siejamas su tuo, kaip jaunuoliai geba įgytas žinias ir supratimą pritaikyti realiose situacijose, priimdami veiksmingus asmeninių finansų tvarkymo sprendimus.

Įvairūs finansiniai kontekstai reiškia tiek dabartinio kasdienio gyvenimo, tiek asmens netolimos ateities situacijas, kuriose yra arba bus priimami tam tikri finansiniai sprendimai.

Gebėjimas didinti asmens ir visuomenės finansinę gerovę. Finansinis raštingumas siejamas su tuo, kaip žmonės supranta, tvarko ir planuoja savo ir savo namų ūkio (šeimos) finansinius reikalus. Tačiau taip pat pripažįstama, kad geras asmeninių finansų supratimas, jų valdymas ir planavimas tam tikru mastu turi bendrą poveikį ir visuomenei, prisideda prie šalies ar

net pasaulio stabilumo, darbo našumo ir ekonomikos vystymosi.

Dalyvavimas ekonominiame gyvenime. Finansinio raštingumo apibrėžtyje pabrėžiama mąstančio ir įsitraukusio visuomenės nario svarba. Finansiškai raštingas žmogus turi ne tik daugiau priemonių ir galimybių priimti sau naudingus sprendimus, bet ir teikti konstruktyvias pastabas apie visuomenėje vykstančius ekonominius procesus ir kitaip veiksmingai dalyvauti ekonominiame gyvenime.

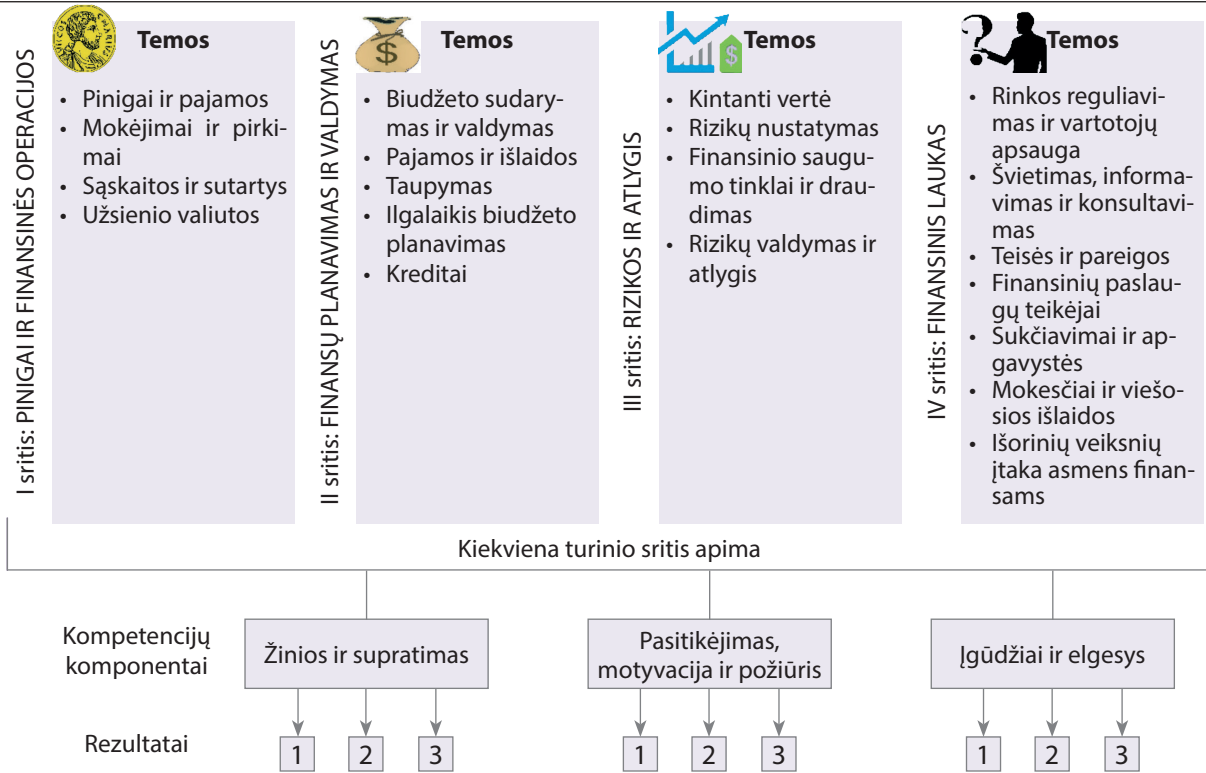
Finansinis raštingumas suprantamas kaip visą žmogaus gyvenimą nepertraukiamai kuriamų žinių, įgūdžių ir patirčių visuma. Ji yra dinamiška, nuolat kintanti ir suvokiama kaip procesas, o ne baigtinis rezultatas. Finansinis raštingumas apima daugiau nei sukaupytų žinių atkūrimą. Į jį įtraukti ir kognityviniai bei praktiniai įgūdžiai, taip pat nuostatos, motyvaciniai veiksniai ir vertybės. Finansinio raštingumo samprata apima visą spektrą žinių ir įgūdžių, susijusių su gebėjimu šiuolaikinėje visuomenėje patenkinti tiek kasdienes, tiek ir neapibrėžtos ateities finansinius poreikius.

2015 m. EBPO sukūrė *Jaunimo (15–18 metų) finansinio raštingumo kompetencijų modelį* (angl. OECD/INFE *Core competencies framework on financial literacy for youth*) (toliau – modelis), kuriame yra išskirtos keturios finansinio raštingumo turinio sritys (*Pinigai ir finansinės operacijos; Finansų planavimas ir valdymas; Rizikos ir atlygis; Finansinis laukas*) ir jas atitinkančios temos (1 pav.). Kiekvienoje ugdymo turinio srityje yra išskirtos ugdomos kompetencijos, kurių kiekvieną sudaro trys skirtingi komponentai: *žinios ir supratimas; pasitikėjimas, motyvacija ir požiūris; įgūdžiai ir elgesys*.

Atsižvelgus į įvairių šalių specifiką, ekonominę ir finansinį išsivystymą, modelyje išskirti trys finansinio raštingumo kompetencijų lygmenys. Tikimasi, kad 1-ąjį bazinį kompetencijos lygmenį turėtų pasiekti beveik visi 15–18 metų jaunuoliai. Šis modelis pateikiamas kaip politikos gairės ir kartu kaip finansinio raštingumo ugdymo priemonė, kurią šalis gali pritaikyti, atsižvelgdamos į savo kontekstą ir poreikius.

1 2008 m. EBPO įkurtas tarptautinis tinklas (angl. OECD *International Network on Financial Education* – OECD/INFE), skatinantis ir koordinuojantis tarptautinį bendradarbiavimą pasauliniu mastu tarp politikos formuotojų ir kitų suinteresuotųjų šalių finansinio švietimo klausimais. Tinklui priklauso 240 viešųjų institucijų iš daugiau nei 110 šalių. Lietuva yra visateisė šio tinklo narė.

1 pav. EBPO Jaunimo (15–18 metų) pagrindinių finansinio raštingumo kompetencijų modelis

1, 2, 3 – kompetencijų lygmenys

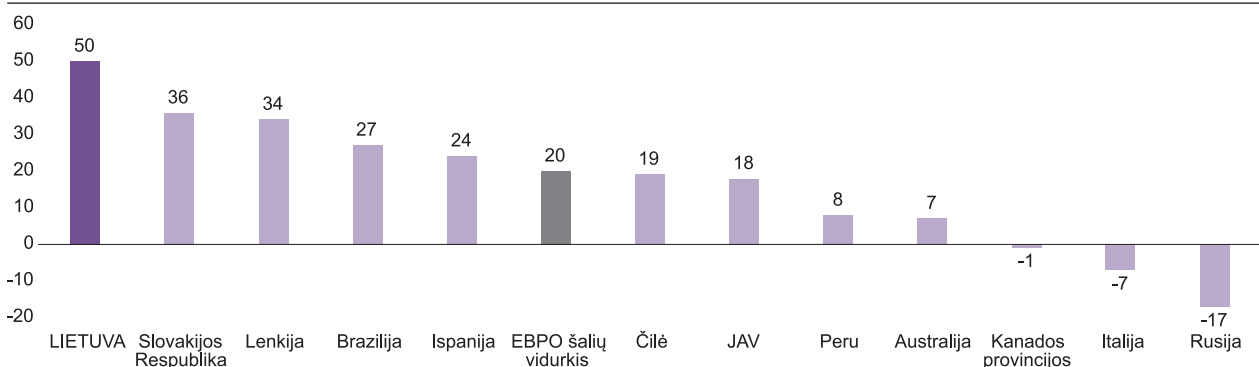
Šaltinis: OECD/INFE Core competencies framework on financial literacy for youth, 2015

Koks Lietuvos mokinių finansinis raštingumas?

Lietuvos jaunimo finansinį raštingumą galima vertinti tik iš nedaugelio šioje srityje atliktų tarptautinių ir nacionalinių tyrimų. Turbūt vienas žinomiausių ir įtakingiausių švietime yra kas trejus metus EBPO atliekamas Tarptautinis penkiolikmečių tyrimas (PISA), kuriu mokinių finansinis raštingumas pradėtas vertinti nuo 2012 m., o Lietuvoje – nuo 2015 m. Paskutinio

(2018 m.) šio tyrimo rezultatai parodė, kad Lietuvos mokinių finansinis raštingumas gerėja: per trejus metus rezultatas pakilo statistiškai reikšmingai – 50 PISA skalės taškų, tai yra didžiausia padaryta pažanga iš visų tirtų šalių (2 pav.). Vis dėlto Lietuvos mokinių finansinis raštingumas išlieka statistiškai reikšmingai prastesnis už tyrime dalyvavusių EBPO šalių vidurkį. Geriausius rezultatus parodė Estijos, Suomijos, Kanados, Lenkijos ir Australijos mokiniai (žr. pav. 1 puslapyje).

2 pav. Penkiolikmečių pasiekimų pokytis (PISA skalės taškais) per 2015–2018 m.

Šaltinis: PISA 2018. Volume IV: Are students smart about money?

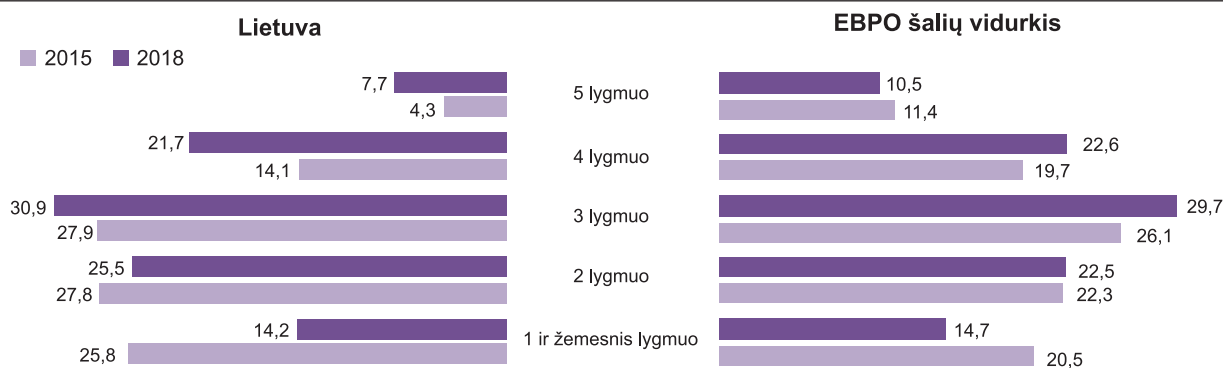
Europos Komisija yra iškėlusį tikslą, kad 2-ojo PISA pasiekimų lygmens nepasiekusių penkiolikmečių dalis Europos Sąjungos šalyse visose PISA tiriamose srityse iki 2020 metų būtų ne didesnė nei 15 proc. Lietuva finansinio raštingumo srityje jau yra pasiekusi šį tikslą: šio lygmens² nepasiekusiųjų dalis sudarė 14,2 proc. ir buvo panaši kaip EBPO šalių vidurkis (14,7 proc.). Vis dėlto kaimyninėje Estijoje šių mokinių dalis buvo beveik tris kartus mažesnė – 5,3 proc., Lenkijoje – 9,5 proc., o Suomijoje – 9,9 proc.

Nors Lietuvoje beveik dvigubai (nuo 4,3 proc. iki 7,7 proc.) išaugo aukščiausią (5-ji) PISA pasiekimų lygmenį pasiekusiųjų dalis, t. y. gebančių planuoti į priekį, įvertinti finansinių sprendimų padarinius, mastančių plačiai ir kritiškai, nesitenkinančių tik užduotyje pateikta informacija, tačiau ji buvo 2,8 procentinio punkto mažesnė nei EBPO šalių vidurkis. Palyginkime:

Lenkijoje ji sudarė 11,8 proc., Estijoje – 19 proc., Suomijoje – 19,9 proc.

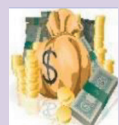
Išsamesnė PISA finansinio raštingumo tyrimo rezultatų analizė rodo, kad Lietuvos mokiniai iš 18 tikrintų finansinių terminų žino 7–8, panašiai kaip ir vidutiniškai EBPO šalyse (7 terminai). Daugiausia (maždaug trys penktadaliai) Lietuvos penkiolikmečių žino, kas yra darbo užmokestis, banko paskola ir biudžetas, mažiausiai – kas yra diversifikacija (46 proc.) ir dividendai (36 proc.). Lietuvoje mažiau nei vidutiniškai EBPO šalyse mokinių turi banko sąskaitas ir mokėjimo ar debeto korteles, tačiau daugiau nei vidutiniškai perka internetu, atsiskaito dažniau kortele nei grynaisiais, naudojami mobilieji telefonai atsiskaitydami, pasitiki savo gebėjimais atlikti finansinius veiksmus, naudojantis e. priemonėmis (4 pav.).

3 pav. Mokinių pasiskirstymas pagal finansinio raštingumo pasiekimų lygmenis

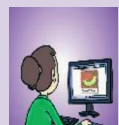
Šaltinis: PISA 2018. Volume IV: Are students smart about money?

4 pav. Lietuvos penkiolikmečių atsakymai į PISA tyrimo klausimus

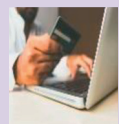
44 % mokinių teigė turintis sąskaitą banke ar kredito unijoje

EBPO šalių vidurkis: 54 %

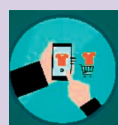
74 % per pastaruosius 12 mėn. internetu pirkto patys ar su šeimos nariu

EBPO šalių vidurkis: 73 %

86 % per pastaruosius 12 mėn. tikrino, kiek sąskaitoje turi pinigų

EBPO šalių vidurkis: 89 %

72 % lygino pirkinio kainas įprastoje ir internetinėje parduotuvėje

EBPO šalių vidurkis: 69 %

41 % mokinių teigė turintis mokėjimo ar debeto kortelę

EBPO šalių vidurkis: 45 %

48 % mokinių per pastaruosius 12 mėn. už prekes mokėjo mobiliuoju telefonu

EBPO šalių vidurkis: 39 %

85 % patikrino, ar perkant prekę pardavėjas davė reikiamą sumą grąžos

EBPO šalių vidurkis: 86 %

66 % pasitiki savo gebėjimais atsiskaityti banko kortele, **54 %** – mobiliuoju telefonu ar planšete

EBPO šalių vidurkis: atitinkamai 67 % ir 49 %

Duomenų šaltinis: PISA 2018. Volume IV: Are students smart about money?

2 Bazinių laikomas 2 pasiekimų lygmuo. Jo nepasiekę mokiniai gali įvardyti tik pagrindinius finansinius produktus ir terminus, tačiau negeba taikyti finansinių žinių kasdienio gyvenimo situacijose.

Pagal pasitikėjimą savo gebėjimais atlikti finansinius veiksmus naudojantis skaitmeninėmis ar elektroninėmis priemonėmis (pvz., atsiskaityti debeto kortele, o ne grynaisiais, sekti savo sąskaitos likutį ir kt.) Lietuvos mokiniai kartu su Australijos ir Kanados mokiniais patenka tarp trijų labiausiai pasitikinčių šalių.

2018 m. PISA tyrimo rezultatai atskleidė, kad Lietuvoje merginų ir vaikų finansinio raštingumo pasiekimų rezultatai buvo panašūs (statistiškai reikšmingai nesiskyrė) ir sudarė atitinkamai 500 ir 496 PISA skalės taškus. Palyginti su ankstesniu PISA tyrimo ciklu, tiek merginų, tiek vaikų rezultatai pagerėjo statistiškai reikšmingai – atitinkamai 38 ir 61 tašku.

Analizuojant, kokie kiti veiksniai turi įtakos mokinio finansiniam raštingumui, pastebėta, kad jam didelės įtakos turi vietovė, kurioje veikia mokykla, ir mokinio socialinė, ekonominė ir kultūrinė (SEK) aplinka. Kaip ir kitose (skaitymo gebėjimų, matematinio ir gamtamokslinio raštingumo) srityse, taip ir finansinio raštingumo srityje rezultatai yra prastesni mokinių, besimokančių mokyklose, veikiančiose kaimo vietovėse, kurių socialinė, ekonominė, kultūrinė (SEK) aplinka šeimose yra nepalanki. Skirtumas tarp didmiesčių ir kaimo vietovėse veikiančių mokyklų mokinių finansinio raštingumo sudaro vidutiniškai 67 PISA skalės taškus, o tarp palankiausios ir mažiausiai palankios SEK aplinkos – 78 taškus (EBPO šalyse atitinkamai vidutiniškai po 45 ir 78 taškus). Tiriant taip pat pastebėta, kad mokinių finansinis raštingumas labiausiai priklauso nuo jų tėvų finansinio raštingumo. Be to, mokinių finansinis raštingumas teigiamai koreliuoja su kitų sričių raštingumu (ypač matematiniumi) ir valstybės bendruoju vidaus produktu (BVP); jį didina geresnė prieiga prie finansinių produktų, priemonių, jų naudojimo įpročiai, patirtis pinigų valdymo srityje (pavyzdžiui, savarankiškumas, atsakingumas valdant savo finansus, pasitikėjimas atliekant finansines operacijas), taip pat valstybių pasirinktos finansinio raštingumo ugdymo priemonės.

T. Gudaičio ir M. Baranausko 2019 m. atliktas 16–26 metų asmenų, pradedančių savarankišką gyvenimą, finansų valdymo įgūdžių tyrimas³ parodė, kad Lietuvos jaunimo finansinės žinios yra nepakankamos ir menkesnės nei daugelio išsivysčiusių Vakarų šalių jaunimo. Lietuvos minėto amžiaus asmenims trūksta žinių apie investavimą ir investicijas. Daugiau nei pusė jų nuolatos neseka savo finansinių veiksmų. Nors dauguma apklaustų jaunų žmonių yra linkę laiku susimokėti už gaunamas paslaugas ir laikosi finansinių įsipareigojimų, tačiau daugiau nei trys penktada-

liai respondentų teigė neturintys ilgalaikių finansinių tikslų, tai yra gyvenantys šia diena.

Valstybinės mokesčių inspekcijos užsakymu Vilniaus universiteto 2016–2019 m. atliktas tyrimas⁴ atskleidė, kad mokiniams trūksta žinių apie mokesčius: 7–9 metų vaikų grupėje apie juos kažką yra girdėję apie du trečdaliai mokinių, likęs trečdalis negirdėjo nieko. Beveik pusė 7–9 m. vaikų ir trečdalis 12–13 m. bei 16–17 m. mokinių mokesčius tapatina su mokėjimais už komunalines ir įvairias kitas paslaugas, perkamus daiktus. Maždaug kas dešimtas 12–13 m. ir 16–17 m. amžiaus mokinys apie mokesčius visiškai nieko nėra girdėjęs. Nors pastebėta, kad augant vaikams, jų žinios apie mokesčius gerėja, tačiau jų požiūris į mokesčių mokėjimą tampa negatyvesnis: vyresnio amžiaus vaikai yra labiau linkę nemokėti mokesčių valstybei.

Kaip finansinis raštingumas ugdomas Lietuvos mokykloje?

Atsižvelgiant į EBPO rekomendaciją, kad vaikų finansinis raštingumas turėtų būti pradedamas ugdyti kaip galima anksčiau, Lietuvoje numatyta jį ugdyti nuosekliai nuo ikimokyklinio ugdymo.

Ikimokyklinis ugdymas vykdomas pagal ikimokyklinio ugdymo programą, kurią rengia ugdymo įstaigos komanda, darbo grupė. Prieš rengdami programą vadovai ir mokytojai, dirbantys pagal ikimokyklinio ugdymo programą, taip pat švietimo pagalbos specialistai atsižvelgia į įstaigą lankančių vaikų ir jų tėvų poreikius. Rengdami programą jie vadovaujasi *Ikimokyklinio ugdymo programų kriterijais ir ikimokyklinio ugdymo rekomendacijomis*. Kaip bus ugdomas vaikų finansinis raštingumas, priklauso nuo ikimokyklinio ugdymo pedagogų kompetencijos.

Priešmokyklinis ugdymas organizuojamas vadovaujantis 2014 m. patvirtinta nacionaline *Priešmokyklinio ugdymo programa*. Joje įtvirtinta nuostata, kad finansinio raštingumo elementai turėtų būti integruojami į *socialinę, komunikavimo, pažinimo, sveikatos ir meninę* kompetencijas. Vis dėlto, aiškių nuorodų, metodikų, kaip ugdyti finansinį raštingumą ar kaip jo elementus integruoti į ugdymo programą, nėra pateikiama.

Bendrojo ugdymo srityje finansinio raštingumo temos į pradinio ugdymo programą yra įtrauktos į *matematikos, pasaulio pažinimo, lietuvių kalbos ir etikos* dalykų, 5–12 klasėse – į daugelio privalomų mokomųjų dalykų turinį⁵. 9–10 klasėse finansinis raš-

3 SPECTRUM. Vilniaus universiteto mokslo populiarinimo žurnalas 1(31) 2020, p. 40–45. Prieiga per internetą: <https://naujienos.vu.lt/wp-content/uploads/2020/04/Mokslo-populiarinimo-%C5%BEurnalas-SPECTRUM-nr.-31.pdf>.

4 <https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/1118591/analogo-neturintis-tyrimas-lietuvoje-puse-vaiku-butu-linke-nuslepti-mokescius-valstybei>.

5 *Finansinio raštingumo integravimas Bendrosiose programose: pradinis, pagrindinis ir vidurinis ugdymas* (2016). Lentelių forma pateikiama informacija, kokiuose pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo dalykuose ir jų temose yra integruojamas finansinis raštingumas. Prieiga per internetą: <https://duomenys.ugdome.lt/?/mm/socialinis/med=12/903>.

tingumas taip pat dėstomas kaip atskiras privalomas dalykas „Ekonomika ir verslumas“, o pagal vidurinio ugdymo programą jis siūlomas kaip pasirenkamasis dalykas. Atnaujintose *Bendrosiose programose* finansinis raštingumas jau integruojamas į 1–10 klasių kalbinio, matematinio, gamtamokslinio, socialinio, meninio, technologinio, kūno kultūros ir sveikatos ugdymo dalykų programas.

Bendrojo ugdymo planai mokytojui sudaro galimybes rinktis ir finansinio raštingumo modulius. Pavyzdžiui, Nacionalinė švietimo agentūra yra parengusi penkis finansinio ugdymo modulius („Asmeninių finansų valdymas“, „Taupymas ir investavimas“, „Mokesčiai“, „Skolinimas(is)“, „Draudimas“) ir jų įgyvendinimo bendrojo ugdymo mokyklos 1–12 klasėse rekomendacijas⁶, *Lietuvos Junior Achievement* – įvairius finansinio raštingumo modulius: ikimokykliniam (programa „Aš pats“), pradiniam (programa „Mano bendruomenė“), pagrindiniam ir viduriniam ugdymui („Jaunosios mokinių bendrovės“)⁷. Lietuvos laisvosios rinkos institutas 9–12 klasėms yra parengęs vienų metų *Integruotą programą* „Pilietis per 31 valandą“. Mokytojai, naudodamiesi jiems sukurta metodine medžiaga, gali vesti integruotas dorinio ugdymo, pilietinio ugdymo ir ekonomikos pamokas arba šia medžiaga papildyti atskiras pamokas. Vykdam šią programą, siekiama atidžiau pažvelgti į politines, ekonomines ir etines problemas, ugdyti mokinių kritinį, kūrybinį mąstymą, socialinį sąmoningumą.

Siekama, kad mokykloje mokinių finansinis raštingumas būtų ugdomas pagal mokinių amžių, taikant tarpdalykinį požiūrį, veiksmingus mokymo(si) metodus, pagrįstus tikrovės situacijų tyrinėjimu, žinių taikymu ugdant nuostatas ir elgesį, interaktyvumu. Tačiau metodinių priemonių (vadovėlių, pasiekimams vertinti skirtų priemonių), kaip tai įgyvendinti 1–8 klasių įvairių dalykų pamokose, trūksta.

Lietuvoje kol kas parengti tik du aukštesniųjų klasių mokinių finansinio raštingumo ugdymui(si) skirti vadovėliai: Lietuvos laisvosios rinkos instituto vadovėlis „Ekonomika per 31 valandą“ 9–10 klasei ir *Lietuvos Junior Achievement* „Ekonomikos ir verslumo vadovėlis 11–12 klasei“. Gerokai daugiau parengta papildomos medžiagos – spausdintinių ir internetinių išteklių,

tokių kaip internetinės skaičiuoklės, filmai, žaidimai, straipsniai ir pan., kuriuos mokytojai gali pritaikyti klaseje, ugdydami mokinių finansinį raštingumą, o mokiniai – po pamokų gilindami savo finansines žinias (plačiau apie tai rašoma skyriuje „Kokios neformaliojo švietimo veiklos ir iniciatyvos mokinių finansiniam raštingumui stiprinti taikomos Lietuvoje?“).

Nors atnaujinamose *Bendrosiose programose* įtvirtinta nuostata, kad finansinis raštingumas turėtų būti ugdomas nuosekliai nuo mokyklos pradžios iki pabaigos, tyrimai rodo, kad Lietuvos mokyklose šiuo metu finansinio raštingumo mokoma protarpiais, o ugdymo kokybė priklauso nuo konkretaus pedagogo motyvacijos, įsitraukimo ir susidomėjimo šia tema. Neretai mokytojai patys turi menkas finansinio raštingumo žinias, mažai medžiagos, ir jiems pritrūksta laiko kokybiškai pasiruošti pamokoms. Finansinio raštingumo temos tik fragmentiškai paliečiamos matematikos, technologijų ir kitų dalykų pamokose⁸. Prielaidą, kad mokytojai skiria nepakankamai dėmesio ir laiko finansiniam raštingumui ugdyti mokykloje, galima daryti ir iš 2018 m. PISA tyrimo rezultatų, kurie rodo, kad „daugiau nei 9 iš 10 Lietuvos mokinių informacijos apie išlaidas, taupymą, investavimą ir kt. piniginius reikalus gauna iš tėvų (globėjų) ir kitų suaugusių giminaičių, 8 iš 10 mokinių – iš interneto. Kad šios informacijos gautų iš mokytojų, nurodė tik pusė (51 proc.) finansinio raštingumo tyrime dalyvavusių Lietuvos mokinių. Minėtą prielaidą dar labiau sustiprina 2018 m. Lietuvos moksleivių sąjungos atliktos 2 251 mokinio apklausos rezultatai – jie atskleidė mokinių nepasitenkinimą finansinio raštingumo ugdymo mokykloje kokybe. Mokiniai skundėsi, kad ekonomikos ir verslumo pamokas dažnai veda mokytojai, neturintys užtektinai šios srities žinių ir praktinių įgūdžių. Ši problema ypač išryškėja, kai ekonomika ir verslumas nėra pagrindinė mokytojo dėstoma disciplina. Mokinių teigimu, ekonomikos ir verslumo ugdymo planai yra fiktyvūs; jų keliamų prioritetų, tikslų ir krypties nesilaikoma. Trūksta ekonomikos ir verslumo vadovėlių arba pamokose naudojama sena, šiandienos poreikių neatitinkanti literatūra. Ugdymo procese taikomi mokymo(si) metodai, orientuoti į teorijos mokymą(si), o ne į gebėjimą ją taikyti praktiškai⁹.

6 Finansinio ir mokesčių raštingumo moduliai. Metodinės rekomendacijos (2018). Prieiga per internetą: <https://duomenys.ugdome.lt/?/mm/socialinis/med=12/903>.

7 www.lja.lt.

8 Visuomenės finansinio švietimo planas 2017–2021. Prieiga per internetą: [https://www.lb.lt/uploads/documents/files/Visuomen%C4%97s%20finansinio%20C5%A1vietimo%202017%E2%80%932021%20m_%20planas\(1\).pdf](https://www.lb.lt/uploads/documents/files/Visuomen%C4%97s%20finansinio%20C5%A1vietimo%202017%E2%80%932021%20m_%20planas(1).pdf).

9 Rezoliucija dėl ekonomikos ir verslumo bendrojo ugdymo programos Lietuvos mokyklose. 2018 04 14. Nr. 2018/04-01, Kaunas. Lietuvos moksleivių sąjunga. Prieiga per internetą: <https://www.moksleiviai.lt/wp-content/uploads/2018/12/Rezoliucija.pdf>.

Kaip mokinių finansinis raštingumas ugdomas kitų šalių mokyklose?

Finansinio raštingumo ugdymas daugelio šalių formaliajame bendrajame ugdyme yra privalomas, o šis statusas kai kuriose šalyse dar yra įteisintas ir įstatymu. Pastaruoju atveju siekiama užtikrinti, kad bazinį finansinį raštingumą įgytų visi mokiniai, o kartu siunčiama žinutė mokyklos steigėjui ir visai visuomenei, kad ši ugdymo sritis valstybei yra prioritetingė.

Finansinio raštingumo ugdymas daugumos šalių formalaus bendrojo ugdymo programose yra integruojamas į vieną ar kelis mokomuosius dalykus ir tik labai retai įgyvendinamas kaip atskira privaloma disciplina. Pagrindinė priežastis, kodėl pasirenkama integracijos taktika, tai perkrautos ugdymo programos dėl nuolat atsirandančių naujų dalykų (pvz., šiuolaikinės techno-

logijos, inovacijos), su kuriais būtina supažindinti jaunus žmones, kad jie galėtų sėkmingai gyventi šiuolaikiniame, globaliame pasaulyje. Dažniausiai finansinio raštingumo ugdymas integruojamas į matematiką, taip pat ekonomiką, verslo studijas ir socialinius mokslus – pilietinio ugdymo, namų ekonomikos mokomuosius dalykus. Kai kuriose šalyse (pavyzdžiui, Suomijoje, Estijoje, Australijoje) su finansų valdymu susiję gebėjimai yra integruoti į temas, kurių mokykloje gali būti mokomasi taikant tarpdalykinį požiūrį, pateikiant kaip realaus gyvenimo kontekstą, padedantį sujungti įvairias mokymosi sritis ar stiprinti kitų sričių raštingumą ir gebėjimus (pavyzdžiui, skaitymo, matematinį, skaitmeninį raštingumą, gebėjimą kritiškai, kūrybiškai mąstyti, veiksmingai spręsti problemas).

1 lentelėje pateikiama įvairių šalių finansinio raštingumo įtraukimo į bendrojo ugdymo mokyklų formalaus ugdymo turinį pavyzdžių.

1 lentelė. Finansinio raštingumo temų įtraukimo į formalų bendrojo ugdymo turinį užsienio šalyse pavyzdžiai

Šalis	Mokomieji dalykai, kuriuose yra nagrinėjamos finansinio raštingumo temos	Švietimo lygmuo / mokinių amžius	Ugdymo pobūdis (privalomas / pasirenkamas)
Kanada	Integruojama į daugelį dalykų, tarp jų į matematiką, karjeros raidos, verslo studijų, buhalterijos arba socialinių mokslų, priklausomai nuo provincijos	Privalomas ugdymas (dažniausiai nuo 6 iki 16 metų)	Už mokyklos ugdymo turinį atsakingos provincijos
Čekija	Pilietinis ugdymas	Pradinis ugdymas (nuo 6 iki 11 metų)	Privalomas
	Integruojama į visus mokomuosius dalykus	Vidurinis ugdymas (nuo 15 iki 18–19 metų)	
Estija	Tarpdalykinis ugdymas, vadovaujantis Verslumo ugdymo aprašu	Privalomas ugdymas (nuo 7 iki 16 metų)	Privalomas
Lenkija	Pilietiškumas, matematika, geografija, istorija	Privalomas ugdymas (nuo 6 iki 16 metų)	Privalomas
	Verslo pagrindai	Vidurinis ugdymas (nuo 15 iki 18 metų)	
Portugalija	Pilietiškumas ir vystymasis, pasirinktinai integruotas į kitus mokomuosius dalykus	Gali būti ugdoma bet kuriame ugdymo lygmenyje (nuo 6 iki 18 metų)	Privalomas
Rumunija	Atskiras dalykas „Ekonomika ir finansinis ugdymas“	Pagrindinio ugdymo 8 klasė	Privalomas nuo 2020–2021 m. m.
Slovakija	Tarpdalykinis ugdymas, mokytojai patys nusprendžia, ko ir kaip mokyti	Privalomas ugdymas (nuo 6 iki 16 metų)	Privalomas
Ispanija	Socialiniai mokslai	Pradinė mokykla (nuo 6 iki 12 metų)	Privalomas
	Ekonomika	Vidurinė mokykla (nuo 16 iki 18 metų)	Pasirenkamas
Italija	Neįtraukta į nacionalinį ugdymo turinį	Pradinis, pagrindinis ir vidurinis ugdymas (nuo 6 iki 19 metų)	Nėra privalomas
Švedija	Pilietiškumas, namų ekonomika	Pradinis (nuo 7 iki 10 metų) ir vidurinis ugdymas (nuo 16 iki 19 metų)	Privalomas
	Namų ekonomika	Pradinis (nuo 7 iki 10 metų) ir pagrindinis ugdymas (nuo 11 iki 16 metų)	
	Matematika	Vidurinis ugdymas (nuo 15 iki 18 metų)	
Jungtinė Karalystė (Anglija)	Finansinis ugdymas nėra įtrauktas į formalų ugdymo turinį, bet taikomas kaip kontekstas mokant matematikos	Pradinis ugdymas (nuo 5 iki 11 metų)	Neprivalomas
	Pilietiškumas ir matematika	Vidurinis ugdymas (nuo 14 iki 19 metų)	Privalomas, tačiau daugelis mokyklų nėra įpareigtos vadovautis nacionaliniu ugdymo turiniu
JAV	Įtraukta į įvairius mokomuosius dalykus, tarp jų ekonomiką, socialinius mokslus, matematiką, istoriją, priklausomai nuo valstijos. Kai kuriose valstijose finansinio raštingumo mokoma kaip atskiro privalomo dalyko	Gali būti ugdoma įvairiuose ugdymo lygmenyse ar amžiaus grupėse (nuo 5–6 iki 17–18 metų), priklausomai nuo valstijos	Privalomas arba pasirenkamas, priklausomai nuo valstijos

Šaltinis: OECD (2019). *Policy Handbook on Financial Education for Young People in the Commonwealth of Independent States, 2020; PISA 2018. Volume IV: Are students smart about money?*

Daugelio šalių bendrojo ugdymo programose finansinio raštingumo temos atsirado palyginti neseniai, todėl ne visi mokytojai yra parengti ir pajėgūs mokiniams kompetentingai paaiškinti finansinius dalykus. Jie turi patys savarankiškai mokytis, kaip finansinį raštingumą integruoti į savo dalyko turinį. Todėl mokytojams užsienio šalyse yra siūloma įvairi pagalba: mokinių finansiniam raštingumui ugdyti skirta metodinė, mokymo medžiaga ir priemonės, kvalifikacijos tobulinimo programos, kursai. Taip pat vis daugiau šalių finansinio raštingumo temas įtraukia ir į pedagoginių studijų programas.

Kokios neformaliojo švietimo veiklos ir iniciatyvos mokinių finansiniam raštingumui stiprinti taikomos Lietuvoje?

Lietuvoje mokinių finansinis raštingumas ugdomas ne tik per pamokas, bet ir po jų, rengiant tęstines ilgalaikes ir trumpalaikes neformaliojo vaikų švietimo veiklas, kurias organizuoja ir įgyvendina tiek pati mokykla, tiek bendradarbiaudamos viešojo ir privataus sektoriaus įstaigos, asociacijos, nevyriausybinių organizacijų. Mokiniais sudaromos galimybės dalyvauti įvairiose programose, projektuose, finansinio raštingumo renginiuose: minėjimuose, konferencijose, akcijose, konkursuose, olimpiadose, žaidimuose. Taip pat mokiniams organizuojamos finansinio raštingumo ugdymo vasaros stovyklos, pinigų muziejaus, parodų lankymas ir kitos veiklos (5 pav.).

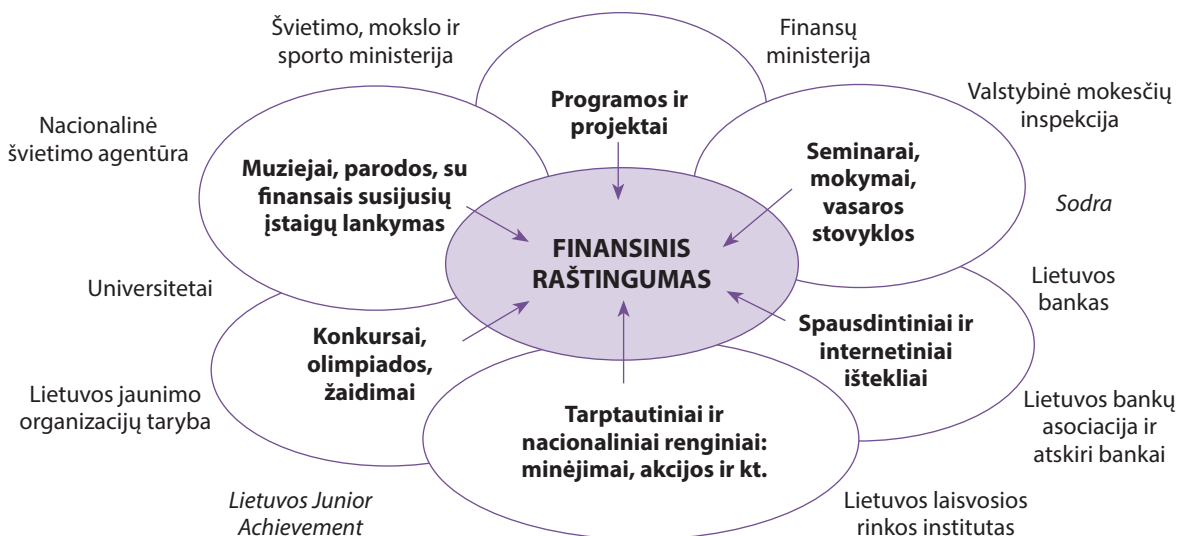
Programos ir projektai. Lietuvoje visuomenės finansinio raštingumo stiprinimo iniciatyvos įgyvendinamos gana seniai. Ypač daug dėmesio finansiniam

raštingumui skiriama nuo 2015 m., kai Lietuvoje pradėti vykdyti EBPO organizacijos iniciuoti finansinio raštingumo tyrimai ir buvo nustatytas prastas tiek suaugusiųjų, tiek mokinių finansinis raštingumas. 2017 m. Lietuvos bankas, Finansų ministerija, Švietimo ir mokslo ministerija, Valstybinė mokesčių inspekcija ir Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – *Sodra*) pasirašė *Visuomenės švietimo 2017–2021 m. planą*, kuriuo įsipareigojo pagerinti mokinių finansinį raštingumą. Todėl dalis formaliojo ir neformaliojo švietimo veiklų, bendradarbiaujant įvairioms viešojo ir privataus sektoriaus institucijoms, nevyriausybiniams organizacijoms ir universitetams šiuo metu įgyvendinamos būtent vykdant šį planą.

Pavyzdžiui, viena iš plano veiklų – *Sodros* kartu su Kauno technologijos universitetu įgyvendinamas projektas „*Nepamiršk parašiuoto*“, skirtas jaunimui šviesti, pilietiškumui ir socialinei atsakomybei ugdyti. Juo siekiama padėti jaunuoliams susigaudyti Lietuvos socialinio draudimo sistemoje, sužinoti ir įvertinti neoficialaus darbo pavojus, pasidomėti socialinėmis garantijomis.

Kita nevyriausybinių verslo ir ekonominio švietimo organizacijos *Lietuvos Junior Achievement* įgyvendinama veikla – tęstinis projektas „*Mokomoji mokinių bendrovė (MMB)*“. Vykdamas šį projektą, mokiniai turi galimybę įkurti trumpalaikę akcinę bendrovę ir ją valdyti pagal bendrovės veiklos įstatus. Jie tiria rinką, nutaria, koks bus jų verslas, sukaupia kapitalą parduodami akcijas, gamina ir parduoda savo produkciją (arba teikia paslaugas) ir tvarko visą bendrovės veiklos apskaitą. Mokiniai, dalyvaudami šiame projekte, pereina visus tikros bendrovės veiklos etapus, įgyja verslo, finansinių įgūdžių ir praktiškai pritaiko ekonomikos sąvokas.

5 pav. Pagrindinės finansinio raštingumo neformaliojo ugdymo veiklos bei iniciatyvos ir jas įgyvendinančios institucijos

Nuo tikros įmonės mokinių bendrovė skiriasi tik tuo, kad turi ribotą kapitalą, veikia ribotą laiką, tvarko supaprastintą buhalterinę apskaitą.

Bendradarbiaujant Trakų švietimo centrui, Lietuvos edukologijos universitetui ir Lietuvos vaikų fondui, Lietuvos mokyklose įgyvendinama tarptautinė socialinio ir finansinio raštingumo programa „Afla-toun“. Pagrindinis programos tikslas yra į vaiką sutelktas mokymas: vaikui suteikiama erdvė išreikšti save, veikti savarankiškai ir kartu su kitais vaikais spręsti praktines problemas. Visose situacijose yra taikomas metodas „pažinti, mąstyti, analizuoti ir imtis veiksmų“. Mokomasi dainuojant, taikant socialinės dramos metodus, žaidžiant, kuriant kredito unijas, vidinius organizacijų pinigus, taupymo klubus, vykdant socialinius projektus, praktines verslumo iniciatyvas.

Seminarai, mokymai, konsultacijos, vasaros stovyklos. Lietuvoje organizuojama daug įvairių mokymų ir seminarų, skirtų mokinių ir mokytojų finansiniam raštingumui stiprinti. Pavyzdžiui, Finansų ministerijos specialistai nuolat lanko mokyklas ir veda paskaitas aukštesniųjų klasių mokiniams apie finansus, Valstybinė mokesčių inspekcija – apie mokesčių mokėjimo svarbą. *Sodra*, bendradarbiaudama su *Lietuvos Junior Achievement*, veda seminarus, mokymus mokytojams apie valstybinio socialinio draudimo sistemą, jos veikimo principus, poveikį visuomenei, Lietuvos bankas rengia tiesiogines feisbuko transliacijas Lietuvos gyventojams, kurioms vykstant žmonės gali gauti atsakymus į konkrečius jiems rūpimus finansinius klausimus. Pavyzdžiui, VŠĮ „Verslus jaunimas“, *Lietuvos Junior Achievement* organizuoja vasaros stovyklas, kurių dalyviai supažindinami, kaip veiksmingai valdyti asmeninius finansus, investuoti, taip pat mokomi ekonomikos ir verslumo pagrindų.

Minėjimai, forumai, konferencijos. Lietuvos mokiniams sudaromos galimybės dalyvauti įvairiuose tarptautiniuose ir nacionaliniuose renginiuose, skirtuose gilinti finansinio raštingumo žinias ir populiarinti finansinį švietimą. Pavyzdžiui, Lietuvos bankų asociacija organizuoja renginius „*Europos pinigų savaitė*“, „*Investuotojų švietimo savaitė*“, kuriuose mokiniams skaitomos paskaitos apie pinigų ir bankų vaidmenį visuomenės gyvenime, investavimą. *Lietuvos bankas* inicijuoja ir viešina kasmetinę „*Vaikų finansinio švietimo savaitę*“, kas dvejus metus rengia „*Baltijos finansinio švietimo forumą*“, kuriame dalijamasi kitų šalių finansinio švietimo gerąja patirtimi. Švietimo, mokslo ir sporto ministerija su kitomis institucijomis, nevyriausybinėmis organizacijomis organizuoja konferencijas mokytojams finansinio raštingumo ugdymo klausimais.

Konkursai, olimpiados, žaidimai. Siekiant sudominti jaunimą finansais ir paskatinti gilinti žinias šioje

srityje, šalyje organizuojami įvairūs konkursai. Lietuvos bankų asociacija ir *Lietuvos Junior Achievement* organizuoja „*Europos pinigų viktoriną*“, skirtą gerinti 13–15 metų vaikų ir paauglių finansinį raštingumą. Valstybinė mokesčių inspekcija kasmet organizuoja viktoriną 9–12 klasių mokiniams „*Mokesčiai sugrįžta kiekvienam*“. Ja siekiama pabrėžti mokesčių mokėjimo svarbą ir naudą, ugdyti mokinių žinias ir sąmoningumą mokesčių srityje. Lietuvos bankas, siekdamas didinti mokinių ir mokytojų finansinį raštingumą, organizuoja konkursą „*Jauna piniginė*“; Lietuvos laisvosios rinkos institutas – *Nacionalinį ekonomikos egzaminą*; Švietimo, mokslo ir sporto ministerija kartu su Lietuvos mokinių neformaliojo švietimo centru ir Vilniaus universitetu – *Ekonomikos ir verslo olimpiadą*, *Sodra* – „*Protų kovas*“.

Muziejai, parodos, su finansais susijusių įstaigų lankymas. Mokiniams sudaroma galimybė aplankyti tradicinį ir interaktyvųjį Lietuvos banko *Pinigų muziejų* ir jame organizuojamas parodas, kuriose galima susipažinti su pinigų ir bankininkystės istorija. Muziejaus ekspozicijose gausu interaktyviųjų mokomųjų priemonių, teminių filmų, ugdomųjų žaidimų.

Spausdintiniai ir internetiniai išteklių. Šiuo metu yra sukurta įvairių internetinių išteklių (metodinė, mokymo ir mokymosi medžiaga, edukaciniai filmukai, e-pamokos, žaidimai, infografikai, skaičiuoklės, vaizdo filmai, TV ir radijo laidos, ir t. t.), kuriais galima naudotis tiek pamokose, tiek neformaliojo švietimo veiklose.

Lietuvos bankas yra sukūręs svetainę *www.pinigubite.lt*, kurioje pateikiama informacija, patarimai ir įrankiai, padedantys išmintingai valdyti savo pinigus. *Danske Bank* sukūrė internetinius interaktyvius edukacinius žaidimus „*Pinigėnai*“ (*www.pinigenai.lt*), „*Misija: Pinigai*“, kuriuos žaisdami vaikai sužino, iš kur gaunami pinigai, kokia jų vertė, kaip reikia taupyti ir pasirinkti prioritetus. Be to, *Lietuvos Junior Achievement* turimi išteklių (įvairūs filmukai, žaidimai, medžiaga anglų kalba) gali būti nesunkiai pritaikyti Lietuvos kontekstui, ypač vaikų ir jaunimo grupėms.

Apžvelgę Lietuvos institucijų, organizacijų vykdomas finansinio švietimo iniciatyvas, tyrėjai (Černiauskaitė A., Kairė S., 2018) pastebi, kad didžioji jų dalis yra orientuota į vyresnius (9–12 klasių) mokinius ir mokytojus. Gerokai mažiau veiklų mokyklose organizuojama mokiniams iki 15 metų. Nors pastaraisiais metais daugėja tęstinių ilgalaikių veiklų, skirtų finansiniam raštingumui stiprinti, tačiau vis dar vyrauja trumpalaikės veiklos. Šalyje įgyvendinamos iniciatyvos finansiniam raštingumui stiprinti vykdomos sporadiškai, išdėstomos laike labai netolygiai, kartais pritrūksta jų koordinavimo (pasitaiko, kad veiklos dubliuoja viena kitą).

Kokios iniciatyvos mokinių finansiniam raštingumui stiprinti taikomos užsienio šalyse?

Finansiniam raštingumui stiprinti užsienio šalyse, kaip ir Lietuvoje, įgyvendinamos įvairios iniciatyvos, kurias siūlo tiek viešojo, tiek privataus sektoriaus įstaigos, asociacijos, nevyriausybinės organizacijos. Jos įvairuoja nuo finansinio raštingumo ugdymo strategijų, programų, projektų iki trumpalaikių renginių įgyvendinimo, informacinių, mokymosi išteklių paren-

gimo. Dažniausiai šalyse įgyvendinamos finansinio raštingumo stiprinimo priemonės yra skirtos įvairių amžiaus grupių asmenims, tačiau nemažai jų yra tikslingai orientuota į jaunimą. Beje, daugėja šalių, kuriose vis dažniau taikomos tikslinės veiklos, skirtos kaimiškųjų vietovių gyventojų, mažų pajamų, socialinės rizikos šeimų finansiniam raštingumui stiprinti. Toliau trumpai apžvelgiamos kelios EBPO ekspertų išskirtos gerosios patirtys, kurias pagal savo poreikius ir galimybes šalys gali pritaikyti mokinių ir mokytojų finansiniam raštingumui stiprinti.

2 lentelė. Finansinio raštingumo stiprinimo iniciatyvų pavyzdžiai

	<p>Suomija Suomių verslo organizacija <i>Ventura Village</i> mokykloms pasiūlė modulį „Ateities miestas“, kuriuo siekiama suteikti mokiniams žinių apie profesijas, pinigus, žiedinę ekonomiką, skaitmeninę ekonomiką ir verslą. Mokydamiesi šio modulio, mokiniai taip pat gali išmokyti, kaip galima pradėti savo verslą. Modulio mokymosi pabaigoje mokiniai dalyvauja sumodeliuotame mieste, kuriame jie yra atsakingi už skirtingas sritis. Pavyzdžiui, vieni jų dirba parduotuvių savininkais, kiti valdžios struktūrose, dar kiti – verslininkais. Šios veiklos ir pateiktos užduotys mokiniams padeda įgyti ne tik vertingos patirties pardavimų, rinkodaros srityse, bet ir gebėjimų, kaip veiksmingai tvarkyti turimus finansus.</p>
	<p>Lenkija Mikrofinansų centras Lenkijoje įgyvendina programą „Mano namai, mano atsakomybė“. 2015 m. šis centras pradėjo dirbti su 15–19 metų delinkventinio elgesio jaunuoliais, siekdamas suteikti jiems žinių ir įgūdžių, kad ateityje jie gebėtų gyventi savarankiškai. Šios programos dalyviai mokomi valdyti namų ūkį ir finansus per žaidimus, kuriant pozityvų požiūrį ir elgseną. Ugdymo turinį sudaro 25 mokymo medžiagos valandos: mini konkursai, minčių lietaus sesijos ir užduotys, parengtos įtraukiant realiam gyvenime pritaikomų pavyzdžių. Dalyviai turi galimybę išmokyti, kaip pasirinkti kainas ir kokybės požiriu geriausių namų apyvokos įrangą, kaip skolintis išmintingai, įsitikinti mėnesinio biudžeto ir biudžeto maistui planavimo svarba.</p>
	<p>Belgija Nuo 2020 m. Belgijos finansų paslaugų ir rinkų agentūra planuoja atidaryti interaktyviąją <i>Wikifin</i> laboratoriją, kurioje bus ugdomas mokinių finansinis raštingumas, ir jie bus mokomi atsakingai vartoti. Šioje laboratorijoje pagrindinis dėmesys bus skiriamas ne sąvokoms mokytis, bet skatinamas mokinių kritinis mąstymas, socialiai atsakingas finansų valdymas. Mokinių vizitai laboratorijoje truks 2 val., prižiūrint kvalifikuotam pedagogui ir dalyvaujant mokyklos mokytojams. Kursas parengtas interaktyviaus žaidimo forma, žaidžiamas mažomis grupėmis ar individualiai. Įtraukiančios patirtys padės mokiniams susipažinti su biudžeto valdymo, vartojimo, finansinių rinkų, socialinės apsaugos ir kitomis temomis.</p>
	<p>Jungtinė Karalystė (Anglija) Mokyklos, dalyvaudamos ne pelno siekiančios organizacijos „YoungMoney“ sukurtoje programoje, gali tapti <i>Finansinio raštingumo ugdymo kompetencijos centrais</i>. Jei mokyklos įsipareigoja siekti tokio statuso (pasirašo sutartį), jos gauna tam tikrą paramos paketą – švietimo konsultanto, mokytojų rengimo ir kvalifikacijos tobulinimo paslaugas, finansinę paramą, įsigyjant reikiamus materialinius išteklius. Tokios mokyklos dirba su vietos verslininkais, kurie pasirodę padėti mokiniams pamatyti, kaip jų išmoktos žinios ir gebėjimai gali būti pritaikyti realiam gyvenime. Sėkmingos mokyklos turi pateikti aiškią finansinio raštingumo ugdymo viziją, finansinio raštingumo ugdymas turi būti kokybiškas, mokykla turi taikyti mokytojų kvalifikacijos tobulinimo programas ir mokinių finansinio ugdymo(si) pasiekimų vertinimą.</p>
	<p>Austrija Centrinis Austrijos bankas (OENB) bendradarbiauja su šalies universitetais, kuriuose būsimeis mokytojams dėstomi ekonomikos dalykai. Minėto banko specialistai vieną semestrą, skirtą asmeninių finansų valdymui, dirba su pedagoginių studijų studentais ir juos moko, kaip mokykloje ugdyti mokinių finansinį raštingumą. Šis bankas kartu su universitetais organizuoja finansinio raštingumo mokymo kursus ir jau mokykloje dirbantiems mokytojams.</p>
	<p>Japonija Siekiant tobulinti mokytojų finansinį raštingumą, Japonijoje organizuojami finansinio raštingumo konkursai mokytojams. Šių konkursų nugalėtojai finansinio raštingumo moko kitus mokytojus.</p>

Šaltiniai: OECD (2019). *Policy Handbook on Financial Education for Young People in the Commonwealth of Independent States, 2020*

Kaip vertinamas mokinių finansinis raštingumas?

Lietuvoje mokinių finansiniam raštingumui įvertinti klasėje taikomi patikrinimai žodžiu ir raštu (testai, kontroliniai darbai), kaupiami pasiekimų aplankai, atliekamas mokinių veiklų, projektų, susijusių su finansais, vertinimas. Nacionaliniu lygiu mokinių finansinis raštingumas, be PISA tyrimo, nėra nuolat vertinamas kaip atskiras dalykas. Tik nuo 2018 m. Nacionalinio egzaminų centro (dabar – Nacionalinė švietimo vertinimo agentūra) iniciatyva sukurtos su finansiniu raštingumu susijusios užduotys integruojamos į nacionalinį mokinių pasiekimų patikrinimą (2, 4, 6, 8 klasėse), pagrindinio ugdymo pasiekimų patikrinimo ir brandos egzaminų užduotis. EBPO ekspertai pastebi, kad be tarptautinio PISA finansinio raštingumo tyrimo, tik kelios šalys nuolat nacionaliniu lygmeniu vertina mokinių finansinį raštingumą, kaip atskirą dalyką. Pavyzdžiui, 2018 m. JAV tik septynios valstijos nacionaliniu lygmeniu tikrina mokinių mokymosi pasiekimus asmeninių finansų srityje, Europoje fiksuoti tik du atvejai: Slovakijoje 2016 m. mokyklų inspektūra tikrina pradinės ir vidurinės mokyklos mokinių finan-

sinį raštingumą, o Anglijos inspektūra (*Ofsted*) 2010 m. ir 2013 m. paskelbė ataskaitas, kuriose be kitų mokomųjų dalykų buvo pateikiami ir mokinių finansinio raštingumo vertinimo rezultatai. Todėl Lietuvoje, kaip ir daugelyje kitų šalių, stinga informacijos, kuri padėtų stebėti mokinių mokymosi pažangą finansų srityje, tikslingai tobulinti finansinio raštingumo ugdymo procesą, laiku teikti mokymosi pagalbą.

Lietuvos aukštosios mokyklos vis labiau pripažįsta mokykloje įgytus finansinio raštingumo pasiekimus. Pavyzdžiui, stojant į studijų programų valstybės finansuojamas vietas, respublikinės Lietuvos mokinių ekonomikos ir verslumo olimpiados nugalėtojams ir prizininkams skiriami papildomi balai. Finansų olimpiados prizininkams, taip pat mokiniams, gavusiems *Lietuvos Junior Achievement* respublikinio ar tarptautinio mokinių bendrovių konkurso nugalėtojo / prizininko pažymėjimą ar mokyimo programų baigimo pažymėjimą, pridedama tam tikra papildomo balo dalis tik stojant į atitinkamų studijų programų valstybės nefinansuojamas vietas. Vis platesnis aukštųjų mokyklų minėtų pasiekimų pripažinimas skatintų mokinių mokymosi motyvaciją, padėtų užtikrinti finansinio raštingumo ugdymo kokybę.

Kaip būtų galima tobulinti mokinių finansinio raštingumo ugdymą?

Nacionalinio ir savivaldybės lygmens švietimo valdymo, pagalbos institucijoms ir pedagogų rengimo centrams:

- parengti mokytojams aiškias metodikas (su pavyzdžiais), kaip integruoti, dėstyti ir vertinti finansinio raštingumo temas, pradedant nuo ikimokyklinio ugdymo iki vidurinio ugdymo programos pabaigos, derinant formalųjį ugdymą ir neformalųjį švietimą;
- inicijuoti mokinių finansinio raštingumo išsamaus vertinimo metodikų parengimą; nuolat vertinti įvairių amžiaus grupių mokinių finansinį raštingumą;
- siekiant motyvuoti mokinius mokytis ir užtikrinti finansinio raštingumo ugdymo kokybę, už finansinio raštingumo ugdymosi pasiekimus skirti papildomų stojamųjų balų, stojant į didesnę aukštųjų mokyklų studijų programų skaičių ir net į valstybės finansuojamas vietas;
- jau sukurtus ir naujai kuriamus skaitmeninius finansinio raštingumo ugdymo(si) išteklius susieti su svetaine www.emokykla.lt, kad mokytojai, mokiniai ir jų tėvai galėtų nesunkiai rasti juos dominančią medžiagą, ugdymo(si) priemones;
- inicijuoti daugiau finansinio raštingumo stiprinimo priemonių, skirtų mokiniams iki 15 metų, taip pat tikslinių priemonių, skirtų vaikams iš kaimiškųjų vietovių mokyklų, nepalankios socialinės, ekonominės, kultūrinės aplinkos; vertinti šių priemonių veiksmingumą;
- vykdyti sistemingą mokyklų finansinio raštingumo ugdymo kokybės vertinimą, o gautus vertinimo rezultatus panaudoti šiam ugdymui mokykloje tobulinti;
- koordinuoti neformalaus finansinio švietimo veiklas, vengiant jų dubliavimo ir užtikrinant tolygų renginių pasiskirstymą per metus; prioritetą teikti kokybiškai parengtiems ir suplanuotiems tęstiniams, ilgalaikiams finansinio raštingumo stiprinimo renginiams;
- inicijuoti ir finansiškai remti visuomenės finansinio raštingumo tyrimus.

Mokytojų rengimo ir kvalifikacijos tobulinimo programų kūrėjams ir vykdytojams:

- sukurti nacionalinę mokytojų kvalifikacijos tobulinimo programą, skirtą mokytojų finansinio raštingumo ugdymo mokykloje kompetencijoms tobulinti;
- organizuoti mokytojams (pavyzdžiui, darbo vietoje ar nuotoliniu) kvalifikacijos tobulinimo kursus, per kuriuos mokytojai, analizuojant realius pavyzdžius, būtų mokomi finansinio raštingumo temas integruoti į savo dalyką;
- rengti mokytojus finansiniam raštingumui ugdyti mokykloje, į pedagoginių studijų programas įtraukiant reikiamus modulius.

Mokyklos administracijai:

- vykdant mokyklos veiklos kokybės įsivertinimą, aptarti ir finansinio raštingumo ugdymo kokybę, jos galimas tobulinimo priemones;
- be mokinių finansinio raštingumo, stiprinti ir kitų sričių raštingumą ir gebėjimus (ypač matematinį, skaitmeninį, skaitymo, emocinį, kritinio, kūrybinio mąstymo, problemų sprendimo);
- organizuoti tėvams skirtas programas, seminarus, kuriuose jie būtų mokomi, kaip finansinius dalykus tinkamai paaiškinti savo vaikams.

Mokytojams:

- pasinaudoti finansiniam raštingumui ugdyti mokykloje mokytojams jau siūlomomis ugdymo metodikomis, priemonėmis, kvalifikacijos tobulinimo kursais;
- pamokose ugdyti finansinį raštingumą, taikant tarpdalykinį požiūrį, siejant jį ne tik su matematikos, ekonomikos dalykų turiniu, tiesioginėmis finansinėmis žiniomis ir gebėjimais, bet labiau su socialiniu ir humanitariniu ugdymu, taip pat kritinio, kūrybinio mąstymo, problemų sprendimo bendradarbiaujant, atsakomybės ir kitų svarbių vertybių ugdymu;
- pamokose ugdyti mokinių finansinį raštingumą, remiantis mokinio jau turima patirtimi, taikant metodus, nukreiptus į žinių taikymą praktikoje, realių gyvenimiškų problemų sprendimą;
- skatinti mokinius dalyvauti popamokinėse neformaliojo finansinio švietimo veiklose.

Tėvams:

- skatinti vaikus domėtis pinigais reikalais nuo pat mažų dienų: pavyzdžiui, kartu eiti apsipirkti fizinėse parduotuvėse, vėliau – internetu, atsiskaityti už paslaugas. Paaiškinti, iš kur namuose atsiranda pinigai, kaip galima jų užsidirbti, kaip svarbu juos leisti atsakingai, paaiškinti, kas yra mokesčiai, pabrėžti, kad kiekvieno mūsų sumokėtais mokesčiais finansuojamas bendros valstybės gerovės kūrimas ir t. t.;
- duodant vaikams kišenpinigių, siūlytume pasinaudoti galimybe pradėti pokalbį apie pinigus ir leisti vaikams įgyti praktinės asmeninių finansų valdymo patirties;
- sudaryti galimybes vaikui užsidirbti pinigų, juos savarankiškai laikyti, taupyti ir racionaliai išleisti;
- vyresnio amžiaus vaikui atidaryti banko sąskaitą ir į ją pervesti kišenpinigius. Sudaryti galimybes banko kortele atsiskaityti už prekes ir paslaugas fizinėse ir virtualiose parduotuvėse.

Literatūra

- Ateities ekonomikos DNR planas. Finansų ministerija, 2020. Prieiga per internetą: <https://finmin.lrv.lt/uploads/finmin/documents/files/2010519%20AED%20planas.pdf>.
- Černiauskaitė A., Kairė S. Finansinis švietimas Lietuvoje: esamos situacijos analizė, 2018. Prieiga per internetą: http://kurkl.lt/wp-content/uploads/2018/09/Finansinis-raštingumas-Lietuvoje_esama-situacija.pdf.
- Dukynaitė R., Valavičienė N. EBPO PISA 2018: Finansinis raštingumas. 2020 05 07 (Pranešimo skaidrės). Prieiga per internetą: https://www.smm.lt/uploads/lawacts/docs/2485_662f6b5f4da328b337c5cbd4afb2ce0e.pdf.
- Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005 m. balandžio 18 d. įsakymas Nr. ISAK-627 „Dėl Ikimokyklinio ugdymo programų kriterijų aprašo patvirtinimo“.
- Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro 2019 m. balandžio 15 d. įsakymas Nr. V-417 „Dėl 2019–2020 ir 2020–2021 mokslo metų pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų bendrųjų ugdymo planų patvirtinimo“.
- OECD (2019). Policy Handbook on Financial Education for Young People in the Commonwealth of Independent States, 2020.
- PISA 2018 Results. Are students smart about money? (Volume IV). OECD 2020.
- Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2014 m. rugsėjo 2 d. įsakymas Nr. V-779 „Dėl Priešmokyklinio ugdymo bendrosios programos patvirtinimo“.
- Ikimokyklinio ugdymo metodinės rekomendacijos. 2015. Švietimo ir mokslo ministerija, Švietimo aprūpinimo centras. Prieiga per internetą: https://www.smm.lt/uploads/documents/tevams_ugdymo_planai/knyga%20-%20rekomendacijos.pdf.
- Tarptautinis penkiolikmečių tyrimas. OECD 2015. Finansinio raštingumo tyrimo ataskaita. Nacionalinis egzaminų centras. Vilnius, 2017.
- Zait A., Berteau P. E. Financial Literacy – Conceptual Definition and Proposed Approach for a Measurement Instrument. Journal of Accounting and Management. Vol 4, No. 3 (2014).

ŠVIETIMO PROBLEMOS ANALIZĖ – Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos leidinių serija, skirta politikams, savivaldybių švietimo padalinių specialistams, mokyklos bendruomenei ir plačiajai visuomenei, nušviečianti kylančias ir sprendžiamas švietimo problemas. Leidiniai skelbiami internete adresais: <https://www.smm.lt/web/lt/teisine-informacija/tyrimai-analizes/leidiniai-svietimo-problemos-analize/naujienos-analizes>; <https://www.nsa.smm.lt/infrastrukturos-pletros-departamentas/leidiniai/naujausi/>; <https://www.nsa.smm.lt/stebesenos-ir-vertinimo-departamentas/veiklos-sritys/svietimo-politikos-analize>.

Pasiūlymus, pastabas ar komentarus prašome siųsti Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos Strateginių programų skyriaus vedėjui Ričardui Ališauskui (ricardas.alisauskas@smm.lt). Autorius, norinčius publikuoti savo parengtas analizes, prašome kreiptis į Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos Strateginių programų skyriaus patarėją dr. Ritą Dukynaitę (el. p. rita.dukynait@smm.lt, tel. (8 5) 2191123).

Analizę parengė Nacionalinės švietimo agentūros Stebėsenos ir vertinimo departamento Švietimo politikos analizės ir tyrimų skyriaus analitikė dr. Sandra Balevičienė.

Konsultavo ir duomenis teikė: Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos Strateginių programų skyriaus patarėja dr. Rita Dukynaitė, Bendrojo ugdymo departamento Ikimokyklinio ir pagrindinio ugdymo skyriaus vyriausioji specialistė Liucija Jasiukevičienė, Bendrojo ugdymo departamento direktorė dr. Jolanta Navickaitė, ministro vyriausioji patarėja dr. Loreta Žadeikaitė; Nacionalinės švietimo agentūros Ugdymo turinio departamento Ugdymo turinio rengimo skyriaus metodininkas Šarūnas Gerulaitis, vedėjo pavaduotoja dr. Loreta Statauskienė, metodininkė Eglė Vaivadienė.

Finansinio raštingumo ugdymas Lietuvoje: koks jis? Ką reikėtų tobulinti?

Redaktorė Anželika Tekutienė
Maketavo Valdas Daraškevičius

2020-12-14. Tir. 500 egz.

Išleido Nacionalinės švietimo agentūros Bendrųjų reikalų departamento Aprūpinimo ir leidybos skyrius, Suvalkų g. 1, 03106 Vilnius
Spausdino UAB „INDIGO print“, Piliakalnio g. 1, 46223 Kaunas